

Ulovlig samarbeid

- Røde flagg, konsekvenser,
eksempler fra tilsynets arbeid

Konferanse rammevilkår for VA-sektoren
22. mars 2017

Rebekka Søvik
og Vidar Erichsen

KONKURRANSE-
TILSYNET
The Competition Authority

Agenda

- Kort om Konkurransetilsynet
 - Hvorfor er konkurranse bra?
 - Kostnader ved ulovlig samarbeid
- Reglene for ulovlig samarbeid
 - Hva sier reglene i konkurranseloven
- Eksempler på ulovlig samarbeid
 - Noen eksempler fra Norge
 - Hvordan avsløres ulovlig samarbeid
- Faresignaler
 - Hva bør du som innkjøper være oppmerksom på

Om Konkurransetilsynet

- Ledes av konkurransedirektør Lars Sørgard
- Ca. 100 ansatte (mest økonomer og jurister)
- Underlagt Nærings- og fiskeridepartementet
- Håndhever konkurranseloven
 - Atferdskontroll – unngå karteller og misbruk av dominerende stilling
 - Fusjonskontroll
 - Konkurranseloven er harmonisert med EU/EØS-regelverket

Hvorfor er konkurranse bra?

- **Formål konkurranseloven:**
 - «fremme konkurranse for derigjennom å bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser»
- **God konkurranse fører til:**
 - Lavere priser
 - Høyere kvalitet
 - Bedre produktutvalg
 - Tvinger bedriftene til å bli kostnadseffektive

Ulovlig samarbeid – høyere priser

Eksempel: Brosaken

Kostnad anslått til 3 MNOK, men laveste bud var på 10 MNOK

To aktører hadde inngitt bud, men hadde avtalt høy pris

KONKURRANSE-
TILSYNET
The Competition Authority

Krrl. § 10 – forbud mot konkurransebegrensende samarbeid

- Forbyr avtaler og enhver form for samordnet opptreden mellom foretak eller beslutninger truffet av sammenslutninger av foretak, når samarbeidet har til formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen merkbart.
- Typisk:
 - Markedsdeling
 - Prissamarbeid
 - Anbudssamarbeid
 - Begrensning av produksjon eller salg
 - Utveksling av konkurransesensitiv informasjon

Ulovlig samarbeid i praksis

- Fordeling av oppdrag, «min tur» og «din tur»
 - Den som skal ha jobben beregner sin pris og konkurrentene legger seg over denne
- Fordeling av kunder
- Fordeling av geografiske områder
- Felles prisøkning
- Felles reduksjon av rabatter
- Åpne samarbeid – grense mot lovlig prosjektsamarbeid

Åpne samarbeid

- Prosjektsamarbeid eller ulovlig samarbeid?
- Samarbeid om enkeltstående prosjekter mellom to eller flere foretak
- Utgangspunktet er at samarbeid mellom foretak som kunne ha konkurrert, fører til redusert konkurranse, og vil som oftest være forbudt
- Samarbeid mellom foretak som av ulike grunner ikke kan inngi egne tilbud i en anbudskonkurranse, vil kunne være tillatt
- Prosjektsamarbeid som ikke reduserer antall tilbydere i en anbudskonkurranse, reduserer ikke konkurransen om oppdraget

Sak: Håndtering av slam

SMEKK: Det var blant annet transport av kloakkslam fra dette anlegget i Ytre Sandviken de to selskapene skulle utføre for Bergen Vann. Nå er de ilagt kjelekkelige gebyrer for å hindre priskonkurranse.

ARKIVFOTO: ERIK BREKKE

Kloakk-kamerater ble ilagt millionbot

Tilbudet ble avvist og Bergen Vann tok kontakt med Konkurransetilsynet som har etterforsket saken og har ilagt de to selskapene kjelekkelige bøter. Johnny Birkeland Transport AS har fått 2,6 millioner i gebyr, mens Lindum AS må betale 3,9 millioner etter å ha samarbeidet ulovlig om tilbudet på slamtransporten.

Måtte forstå

- Vi har etterforsket saken og fått partenes forklaring. Vårt endelige vedtak er at begge har brutt Konkurranseloven, sier avdelingsdirektør Ingrid K. Gullaksen i Konkurransetilsynet.

- Men de viste jo åpent at de samarbeidet ved å levere et felles anbud?

- Ja, men her fører selskapenes handlemåte til at de fjerner konkurransemuligheten i en situasjon der de kunne ha konkurrert om disse kontraktene. Vår konklusjon er at selskapene forsto at de ved å levere inn et felles anbud merkbart reduserte konkurransen på en slik måte at det var lovstridig, sier Gullaksen.

Ender hos forbrukerne

Hun påpeker at dette er noe av de mest alvorlige lovbruddene som gjøres i forhold til konkurransebestemmelsene.

- Det er lett å se at mangelen på konkurranse generelt vil føre til høyere priser. Det vil kunne gå ut over forbrukerne i form av dyrere kommunale tjenester, sier Inger K. Gullaksen.

Da Bergen Vann hadde avvist tilbudet har begge selskapene senere gitt inn uavhengige tilbud på slamtransporten som det er inngått kontrakter om. Etter det BT kjenner til med priser som fortsatt lå godt over nivået i tidligere avtaler.

KONKURRANSE-
TILSYNET
The Competition Authority

Hvordan skape mest mulig konkurranse

- Kunnskap og bevissthet om produktet og markedet
 - Identifisere det relevante markedet
 - Hvem er aktuelle og potensielle tilbydere?
 - Skiftekostnader og mulighet for egenproduksjon
- Tilpasse krav i konkurransegrunnlaget til aktuelle tilbydere
- Asymmetrisk informasjon mellom faktiske og potensielle tilbydere – viktig med god informasjon/datagrunnlag
- Alle skal med eller «winner takes it all»?
 - Viktighet og størrelse på kontrakt
 - Kort sikt versus lang sikt
 - Tidspunkt for utlysning
- Forutsigbarhet og forholdet til markedsdeling

Noen særtrekk ved karteller

- Selve overtredelsen har ingen manifestasjon i form av åsted, synlig skade eller tap
 - Ordningen vil være hemmelig, verbal og ofte uformell - "det lille nikket"
 - De fornærmede vet ikke at dette pågår og er uvitende om at de blir offer for en ulovlighet
- > Kartelletterforskning regnes som særdeles vanskelig

Sak: Taktekingstjenester i Bergen

 Forsvarsbygg

NYHETSBRUV
Våren 2010

Nytt administrasjonsbygg for Sjef Kysteskadren (SJKE)

KONKURRANSE
TILSYNET
The Competition Authority

Ulovlig samarbeid

Brosaken

- KT fattet vedtak i 2007
 - Ulovlig anbudssamarbeid mellom konkurrenter
 - Overtredelsesgebyr på henholdsvis 5 og 2 millioner kroner ble lagt de to foretakene

Daglig leder Kjell Gran i Gran Ekran betrekker enhver form for innsigelse og oppfølger dommen som urettferdig.
 – Det eneste vi har gjort er å motte en opptil fra Granarbeid, som ble sendt til oss ved en feil. Det er litt for jævlig at det skulle få slike konsekvenser. Vi ønsket egentlig ikke å regne på jobben i det hele tatt, men gjorde det etter innstendige oppfordringer fra Steinkjer kommune, fortell det med å få inn anbud, sier Gran.

Vant frem Granarbeid og Gran & Ekran vant for ett år siden delvis frem i Frosning lagmannsrett. I motsetning til Konkurransetilsynet og tingretten mente lagmannsretten at de to entreprenørene ikke hadde til hensikt å presse prisene i været, da de utvalgte informasjon som hverandre, for arbeidsinnlevering. Lagmannsretten mente at utvalgte informasjon i utveksling med tilbud om å være hverandres underleverandører. Retten konkluderte med at selskapene hadde opptrådt uaktsomt, ikke overlagt, og barberte gebyrene med 90 prosent.

Vi mener at det som har skjedd kvalifiserer til høyere gebyrer, og med et så høyt gebyr nivå vil ikke dette virke avskrekkende, sa Meyer den gangen – og anket til Høyesterett.

Godt betalt Granarbeid og Gran & Ekran var de eneste som leverte inn anbud på broarbeidet i Steinkjer i 2007, og begge opererte med høyest mulige priser. Prisene var

Virker avskrekkende TRONDHEIM: Konkurransetilsynet følger opp overtrekkene dommen vil aktersekk bort fra ulovlig pris-samarbeid. At dommen er klar på at ulovlig anbudssamarbeid generelt er meget uheldig og kan ha betydelige og vidtrekkende

Konkursaapninger

Kunngjort nye konkurssaapninger ved Brønnøysundregistrene, sålærtek er anbudet.

Sted	Firma	Organisasjonstype	Beskrivelse	Budsjett
Strasen	Ture Bjerkane	891 42 222	Samgitt anbud	110 000 000
Lingsel	Egner as	800 028 355	Faglig utbedring av teknisk utrustning	100 000 000
Lind	Loff Brud Linn	803 247 671	Daglig og natt anbud	100 000 000
Trondelag	Arctic Landmark as	805 401 261	Transportarbeid	100 000 000
Os	Havslagsbyen Vikas	807 879 360	Kjøp og salg av egen fast eiendom	100 000 000
Oslo	Eni Norge as	805 028 251	Erstatning for utbedring av postboks	100 000 000
Oslo	Le-solusjonskonsernet	805 001 025	Coaching/veiledning	100 000 000
Oslo	Mattingsen & Egevang	805 244 051	Engask med utvalg av verktyg og utrustning	100 000 000
Oslo	Mattingsen & Egevang	805 244 051	Engask med utvalg av verktyg og utrustning	100 000 000
Oslo	Trina Malerarbeid	805 385 244	Malerarbeid	100 000 000
Oslo	Infrastruktur Norge AS	805 402 225	Bygg av og vedlikehold av vegger og veggbesetning	100 000 000
Oslo	AK Strassen	805 221 214	Tilbud	100 000 000
Oslo	Bevægelse og Rehabilitering	805 402 225	Bygg av og vedlikehold av vegger og veggbesetning	100 000 000
Oslo	Loff Brud Linn	803 247 671	Engask med utvalg av verktyg og utrustning	100 000 000
Oslo	Sandnes og Sandnes	805 401 261	Bygg av og vedlikehold av vegger og veggbesetning	100 000 000
Oslo	Verdian Invest og Drift as	804 011 277	Engask med utvalg av verktyg og utrustning	100 000 000
Oslo	Bevægelse og Rehabilitering	805 402 225	Bygg av og vedlikehold av vegger og veggbesetning	100 000 000
Narvik	Johannsen Service	802 812 260	Bygg av og vedlikehold av vegger og veggbesetning	100 000 000
Narvik	Konrad Vikstrand	807 875 688	Utleie av utrustning og arbeidsutrustning	100 000 000
Trondheim	Bevægelse og Rehabilitering	805 402 225	Bygg av og vedlikehold av vegger og veggbesetning	100 000 000
Trondheim	Vitas as	801 713 432	Bekledning	100 000 000
Trondheim	Clavio Caras as	807 402 225	Bekledning	100 000 000

Industriavisen.no - Lederintervi

Posisjonert for de største offshore prosjektene
 - Medarbeiderne lever på et høyt nivå for et selskap som er så lite stort. Vi har vunnet vilige kontrakter i år, og har et godt utvalg av arbeidere som er villige til å reise ut til arbeidsskemaet. Vi har allerede fått kontrakter som skal begynne i januar og januar, og det er mange som har sagt seg villige til å reise ut til arbeidsskemaet i januar. Vi har allerede fått kontrakter som skal begynne i januar og januar, og det er mange som har sagt seg villige til å reise ut til arbeidsskemaet i januar.

Produkt- og generelle forandringer til fagområdet

aggreko

NORISOL

Stagen Gruppen

TASSAS

Høyesterett, dom 11.10.12

- *«.....de to selskapenes samordning fullstendig undergravde det sentrale formål ved tradisjonell anbudsutlysning; mest mulig effektiv konkurranse. Ulovlig anbudssamarbeid er generelt meget uheldig og kan ha betydelige og vidtrekkende skadevirkninger. Konkret medførte samarbeidet fare for at Steinkjer kommune ble forledet til å betale en vesentlig for høy pris for arbeidet».*

Sak: Elektroinstallatører i Drammen

Elektromontørene ble utbyttet av bedrifter som samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

Bygningen i Lyngdal, ved Landeveien 100, ble utbyttet av bedrifter som samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

De fire elektrikerfirmaene møttes på et ukentlig konferansemøte, hvor de diskuterte hvordan de skulle samarbeide om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

Tar gebyret til etterretning

De fire elektrikerfirmaene møttes på et ukentlig konferansemøte, hvor de diskuterte hvordan de skulle samarbeide om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset. De fire firmaene er: Elektroinstallatør AS, Elektroinstallatør AS, Elektroinstallatør AS og Elektroinstallatør AS. De fire firmaene samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset. De fire firmaene samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

Vi har flyttet på folk. Bygningen i Lyngdal, ved Landeveien 100, ble utbyttet av bedrifter som samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

Avtale ulovlig sam arbeid på julebord

Tre elektrikerfirmaer møttes i hemmelighet på veikroer og bensinstasjoner for å utveksle minnepinner og informasjon for å lure Drammen sykehus.

FINANS
Marte Rønnevik Eriksen og Byvind Finstad Oslo

Hver tredje år møtes de fire elektrikerfirmaene på et ukentlig konferansemøte, hvor de diskuterte hvordan de skulle samarbeide om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset. De fire firmaene samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

Måten dette er gjort på, og forsøkt skjult, viser at selskapsene visstvis har de drev med samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset. De fire firmaene samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

De fire elektrikerfirmaene møttes på et ukentlig konferansemøte, hvor de diskuterte hvordan de skulle samarbeide om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset. De fire firmaene samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

BYENS BESTE EIENDOMMER SØKER BYENS BESTE DIREKTØR

Vi søker og utbyttet av bedrifter som samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset. De fire firmaene samarbeidet om å bytte ut gamle lyskilder med LED-lys i skolehuset.

KONKURRANSE-TILSYNET
The Competition Authority

Ulovlig samarbeid

Hvordan får vi avdekket ulovlig samarbeid?

- Tips – lovfestet anonymitet
- Bedrifter søker selv om amnesti (lempning)
 - Kan få helt eller delvis fritak for overtredelsesgebyr
- Innspill/henvendelser fra innkjøpere
 - Innkjøpere og andre som arbeider med anbud i offentlig sektor, spiller en viktig rolle i bekjempelsen av konkurransekriminalitet. De har en enestående mulighet til å oppdage faresignaler og avvik.

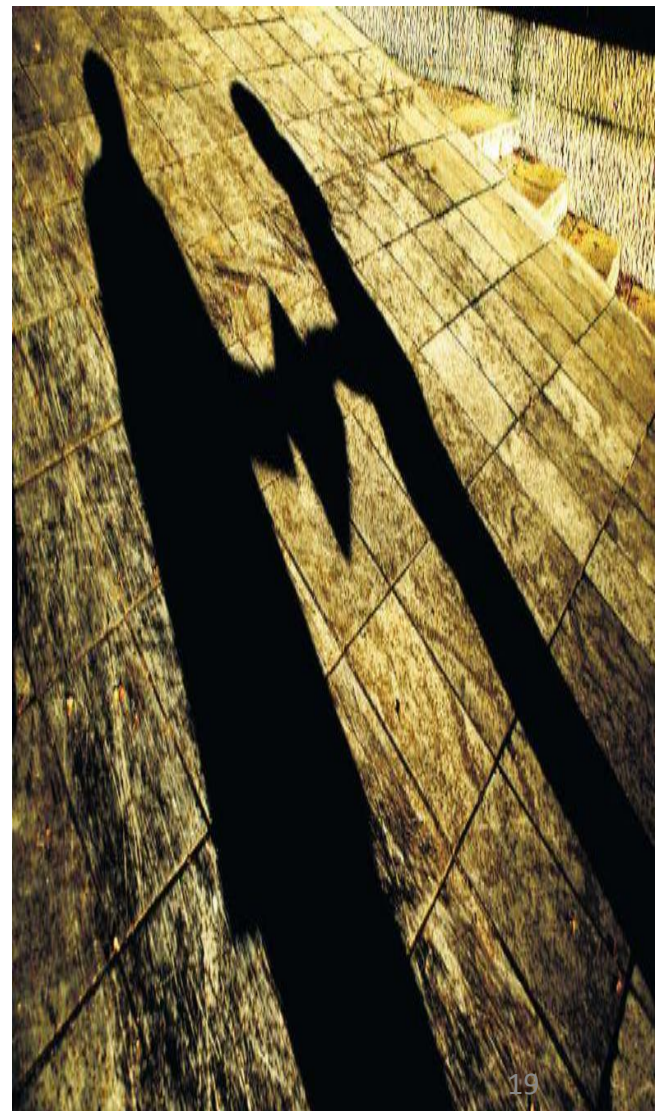
Hva kan offentlige innkjøpere bidra med?

- Være årvåkne i anbudssituasjoner
 - Noe som ser rart ut?
 - Store endringer i prisnivå siden forrige innkjøp av denne varen/tjenesten?
- Lav terskel for å ta kontakt med Konkurransetilsynet
 - Vi har høy kompetanse både på etterforskning og økonomisk analyse
 - Eks.: Vi er godt kjent med økonomisk metode for å avsløre ulovligheter

Faresignaler 1

- Bedrifter som ikke leverer anbud
- «Umulig» å innhente anbud fra bedrifter utenfor lokalområdet
- Anbudssummene stiger hos alle bedriftene, uten god grunn
- Anbud fra nytt foretak skaper «uro»
- Ulike anbud har samme spesifikasjoner og beregningsmodeller
- Stabile markedsandeler over tid
- Store prisforskjeller

Faresignaler 2

- Et foretak avslører kjennskap til konkurrentens tilbud
- Kun ett foretak deltar på befaringen, men flere leverer anbud
- To eller flere foretak bytter på å gi laveste anbud etter fast mønster
- Utstrakt bruk av under-entreprenører
- Samtidige og like prisendringer, uten naturlige forklaringer

Rørleggere Oslo: En enkel test

Kode	Beskrivelse	Oslo VVS	Håkon Rune	Differanse	Diff. i prosent
30	Generelle arbeider	337 050	315 000	22 050	7,000
31	Sanitæranlegg	1 071 070	1 001 000	70 070	7,000
32	Varmeanlegg	952 300	890 000	62 300	7,000
33	Brannsløkkingsanlegg	494 340	462 000	32 340	7,000
39	Provisoriske tiltak for tekniske anlegg under ombygging	133 750	125 000	8 750	7,000
I alt	Røranlegg, totalt eks. mva.	2 988 510	2 793 000	195 510	7,000
	MVA	747 128	698 250	48 878	7,000
	Røranlegg, totalt inkl. mva.	3 735 638	3 491 250	244 388	7,000

er

for tilkobling av nye anlegg utvendig og innvendig
brannsløkking (holigsprinkling)
og automatikk
reprementene på entreprisrekombinasjon som kan gi prisreduksjoner

nye anlegg utvendig og innvendig.
rinkling).
ombinasjon som kan gi prisreduksjoner.

Beskrivelse	Pris (NOK)
Generelle arbeider	315.000,-
Sanitæranlegg	1.001.000,-
Varmeanlegg (inkl takavvanning med aiwell-sluk)	890.000,-
Brannsløkkingsanlegg	462.000,-
Provisoriske tiltak for tekniske anlegg under ombygging	125.000,-
Utvendig VVS, fjernvarmeledning UTGÅR
Røranlegg totalt eks. mva	2.793.000,-
MVA	698.250,-
Røranlegg totalt inkl. mva	3.491.250,-

Beskrivelse	Pris (NOK)
Generelle arbeider	337.050,-
Sanitæranlegg	1.071.070,-
Varmeanlegg	952.300,-
Brannsløkkingsanlegg	494.340,-
Provisoriske tiltak for tekniske anlegg under ombygging	133.750,-
Røranlegg totalt eks. mva	2.988.510,-
MVA	747.128,-
Røranlegg totalt inkl. mva	3.735.638,-

Hvordan forebygges pris- og anbudssamarbeid?

- Vær oppdatert på priser og prisutvikling
- Ta kontakt med andre innkjøpere
- Bruk av eksterne konsulenter
- Unngå å gjøre anbudsinnbydelsen for eksklusiv
- Unngå unødige betingelser som kan utelukke utenlandsk interesse
- Vanskeliggjør kommunikasjon mellom aktuelle tilbydere
- Ta kontakt med tilbydere du hadde forventet et anbud i fra
- Bygg opp erfaring og kompetanse i egen organisasjon
- Vær uforutsigbar!
- Oppbevar anbudsdokumentasjon: Kan gi viktig info til bl.a. Konkurransetilsynet for å avdekke samarbeid

Lav terskel for kontakt

Espeskog og Erichsen er en del av Konkurransetilsynets etterforskningsstab og har spesiell trening i å håndtere anonyme henvendelser.

Erling Espeskog,
Spesialrådgiver
Mobil: +47 948 39 809
Epost: eres@kt.no

Vidar Erichsen,
Seniorrådgiver
Mobil: +47 911 29 409
Epost: vier@kt.no

KONKURRANSE-
TILSYNET
The Competition Authority